

Witold Gieszczyński

Uroczystość otwarcia Alei Ofiar Katyńskich podczas XVIII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Olsztynie

Echa Przeszłości 11, 453-457

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRONIKA NAUKOWA

Witold Gieszczyński

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

UROCZYŚĆ OTWARCIA ALEI OFIAR KATYŃSKICH PODCZAS XVIII POWSZECHNEGO ZJAZDU HISTORYKÓW POLSKICH W OLSZTYNIE

W 70. rocznicę agresji sowieckiej na Polskę 17 września 2009 r. Prezydent RP Lech Kaczyński¹, w towarzystwie JM Rektora Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego Józefa Górniewicza i prezydenta Olsztyna Piotra Grzymowicza, dokonał otwarcia Alei Ofiar Katyńskich biegnącej wzdłuż ciągu pieszego na Górcę Kortowskiej. Aleję tworzy 27 dębów posadzonych ku czci pomordowanych przez funkcjonariuszy NKWD absolwentów wyższych uczelni związanych z Olsztynem, w tym także zasadzony osobiście przez Lecha Kaczyńskiego pamiątkowy „dąb prezydencki”. Każde z drzewek zaopatrzone w tabliczkę z imieniem i nazwiskiem osoby, której jest poświęcone. Warto wyjaśnić, że utworzenie Alei Ofiar Katyńskich to inicjatywa Senatu UWM nawiązująca do ogólnopolskiej akcji sadzenia Dębów Pamięci². W uroczystości wzięli również udział zaproszeni goście m.in. Katarzyna Hall – minister edukacji narodowej, Jacek Jezierski – biskup pomocniczy diecezji warmińskiej, Janusz Kurtyka³ – prezes Instytutu Pamięi Narodowej, a także delegaci na XVIII Powszechny Zjazd Historyków Polskich (16–19 IX 2009 r.) oraz liczna grupa mieszkańców Olsztyna, wśród których nie zabrakło również członków Stowarzyszenia Rodzina Katyńska.

¹ Lech Aleksander Kaczyński (1949-2010), dr hab. nauk prawnych, od 2005 r. prezydent RP, zginął tragicznie 10 IV 2010 r. pod Smoleńskiem w katastrofie rządowego samolotu w drodze na uroczystości 70. rocznicy Zbrodni Katyńskiej.

² „Wiadomości Uniwersyteckie” 2009, nr 10 (122), s. 8.

³ Janusz Marek Kurtyka (1960-2010), dr hab. nauk historycznych, od 2005 r. prezes Instytutu Pamięi Narodowej, zginął tragicznie 10 IV 2010 r. pod Smoleńskiem w katastrofie rządowego samolotu w drodze na uroczystości 70. rocznicy Zbrodni Katyńskiej.

W dalszej części uroczystości prezydent RP dokonał odsłonięcia obelisku z pamiątkową tablicą poświęconą: *Pamięci ofiar katyńskich – absolwentów wyższych uczelni związanych z Olsztynem*, którymi byli: Paweł Aleksandrowicz⁴, Roman Wincenty Błażejowski⁵, Kazimierz Aleksander Karczewski⁶, Feliks Szczęsny Karnicki⁷, Kazimierz Kobordo⁸, Józef Franciszek Komarski⁹, Kazimierz Korybut-Daszkiewicz¹⁰, Karol Kosiński¹¹, Stefan Stanisław Kwiatkowski¹², Bolesław Leman¹³, Władysław Linsenman¹⁴, Gracjan Waclaw Łapczyński¹⁵, Lucjan Małecki¹⁶, Witold Niczyperowicz¹⁷, Andrzej Pelczar¹⁸, Stanisław Piszcz¹⁹, Antoni Rzeszotarski²⁰, Tadeusz Smoleński²¹, Wa-

⁴ Paweł Aleksandrowicz (1901–1940), s. Piotra, inż. leśnik, absolwent Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ppor. rez. WP, więziony w Kozielsku, zamordowany w Katyniu.

⁵ Roman Wincenty Błażejowski (1907–1940), s. Wincentego, lek. weterynarii, absolwent Uniwersytetu Warszawskiego, ppor. rez., więziony w Kozielsku, zamordowany w Katyniu.

⁶ Kazimierz Aleksander Karczewski (1902–1940), s. Adama, mgr chemii, absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego, por. rez. WP, więziony w Starobielsku, zamordowany w Charkowie.

⁷ Feliks Szczęsny Karnicki (1906–1940), s. Karola, mgr rolnictwa, absolwent Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, por. rez. WP, więziony w Starobielsku, zamordowany w Charkowie.

⁸ Kazimierz Kobordo (1891–1940), s. Józefa, inż. geodeta, por. rez. WP, więziony w Starobielsku, zamordowany w Charkowie.

⁹ Józef Franciszek Komarski (1913–1940), s. Józefa, mgr prawa, ppor. rez. WP, więziony w Starobielsku, zamordowany w Charkowie.

¹⁰ Kazimierz Korybut-Daszkiewicz (1905–1940), s. Bonifacego, absolwent Szkoły Morskiej w Tczewie, ppor. WP, więziony w Kozielsku, zamordowany w Katyniu.

¹¹ Karol Kosiński (1887–1940), s. Dionizego, lek. medycyny, mjr rez. WP, więziony w Kozielsku, zamordowany w Katyniu.

¹² Stefan Stanisław Kwiatkowski (1893–1940), s. Jana, mgr prawa, kpt. rez. WP, więziony w Starobielsku, zamordowany w Charkowie.

¹³ Bolesław Leman (1892–1940), s. Jana, lek. medycyny, por. rez. WP, więziony w Starobielsku, zamordowany w Charkowie.

¹⁴ Władysław Linsenman (1884–1940), s. Antoniego, lek. weterynarii, absolwent Uniwersytetu w Dorpacie, mjr rez. WP, więziony w Starobielsku, zamordowany w Charkowie.

¹⁵ Gracjan Waclaw Łapczyński (1892–1940), s. Aleksandra, mgr prawa, absolwent Uniwersytetu Warszawskiego, rtm. WP, więziony w Kozielsku, zamordowany w Katyniu.

¹⁶ Lucjan Małecki (1896–1940), s. Jana, inż., absolwent Wydz. Inżynierii Wodnej Politechniki Warszawskiej, ppor. rez. WP, więziony w Starobielsku, zamordowany w Charkowie.

¹⁷ Witold Niczyperowicz (1910–1940), s. Floriana, mgr prawa, por. rez. WP, więziony w Starobielsku, zamordowany w Charkowie.

¹⁸ Andrzej Pelczar (1899–1940), s. Jana, lek. medycyny, absolwent Uniwersytetu im. Jana Kazimierza we Lwowie, por. rez. WP, więziony w Starobielsku, zamordowany w Charkowie.

¹⁹ Stanisław Piszcz (1911–1940), s. Tomasza, nauczyciel, absolwent Seminarium Nauczycielskiego w Krotoszynie, por. rez. WP, więziony w Kozielsku, zamordowany w Katyniu.

²⁰ Antoni Rzeszotarski (1896–1940), s. Tadeusza, absolwent Wydz. Prawa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, por. rez. WP, więziony w Kozielsku, zamordowany w Katyniu.

²¹ Tadeusz Smoleński (1898–1940), s. Stefana, mgr prawa, absolwent Uniwersytetu Warszawskiego, kpt. rez. WP, więziony w Kozielsku, zamordowany w Katyniu.

claw Szymkowski²², Ryszard Wilamowicz²³, Kazimierz Henryk Woźny²⁴, Józef Zapaśnik²⁵, Witold Zygmunt Zapaśnik²⁶, Edward Marian Żołnierkiewicz²⁷, Kazimierz Żuławski²⁸, Stanisław Ludwik Żurkowski²⁹. W krótkim przemówieniu Lech Kaczyński nazwał zbrodnię katyńską ludobójstwem³⁰.

Decyzja o wymordowaniu Polaków zapadła 5 marca 1940 r., kiedy na wniosek ludowego komisarza spraw wewnętrznych Ławrientija Berii członkowie Biura Politycznego KC WKP(b) zadecydowali o rozstrzelaniu 14,7 tys. jeńców wojennych i 11 tys. więźniów uzasadniając to, iż są oni „zawziętymi wrogami władzy sowieckiej, pełnymi nienawiści do ustroju sowieckiego”³¹.

²² Wacław Szymkowski (1913–1940), s. Antoniego, nauczyciel, absolwent Seminarium Nauczycielskiego w Białymstoku, ppor. rez. WP, więziony w Kozielsku, zamordowany w Katyniu.

²³ Ryszard Wilamowicz (1901–1940), s. Jana, inż., ppor. rez. WP, więziony w Kozielsku, zamordowany w Katyniu.

²⁴ Kazimierz Henryk Woźny (1895–1940), s. Jana, dr medycyny, absolwent Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, por. rez. WP, więziony w Kozielsku, zamordowany w Katyniu.

²⁵ Józef Zapaśnik (1909–1940), s. Bronisława, inż. rolnictwa, absolwent Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, ppor. rez. WP, więziony w Starobielsku, zamordowany w Charkowie.

²⁶ Witold Zygmunt Zapaśnik (1890–1940), s. Kazimierza, absolwent Instytutu Technologicznego w Petersburgu, mjr WP, więziony w Starobielsku, zamordowany w Charkowie.

²⁷ Edward Marian Żołnierkiewicz (1908–1940), s. Michała, ekonomista, absolwent Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie, ppor. rez. WP, więziony w Kozielsku, zamordowany w Katyniu.

²⁸ Kazimierz Żuławski (1901–1940), s. Ludwika, inż. rolnik, ppor. rez. WP, więziony w Kozielsku, zamordowany w Katyniu.

²⁹ Stanisław Ludwik Żurkowski (1886–1940), s. Edmunda, ukończył studia prawnicze w Kijowie, ppor. rez. WP, więziony w Kozielsku, zamordowany w Katyniu.

³⁰ Zob. *Gdy gaśnie pamięć ludzka, dalej mówią kamienie... Lech Kaczyński Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie*. Publikacja wydana pod red. J. Górniewicza, Olsztyn 2010, s. 13–14.

³¹ Na temat zbrodni katyńskiej istnieje już bogata literatura, m. in. zob.: *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 1: *Jeńcy niewypowiedzianej wojny sierpień 1939-marzec 1940*, oprac. zbior., Warszawa 1995; *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 2: *Zagłada*, oprac. zbior., Warszawa 1998; *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 3: *Losy ocalałych. Lipiec 1940-marzec 1943*; oprac. zbior. Warszawa 2001; *Katyń. Dokumenty zbrodni*, t. 4: *Echa Katynia*, oprac. zbior., Warszawa 2006; *Katyń, lista ofiar i zaginionych jeńców. Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk*, oprac. A.L. Szcześniak, Warszawa 1989; *Rozstrzelani w Katyniu: alfabetyczny spis 4410 jeńców polskich z Kozielska rozstrzelanych w kwietniu-maju 1940 r., według źródeł sowieckich, polskich i niemieckich*, red. M. Skrzyńska-Pławińska, Warszawa 1995; *Lista katyńska. Jeńcy obozów: Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk*, oprac. A. Moszyński, Warszawa 1989; *Zbrodnia katyńska w świetle dokumentów*, Londyn 1989; *Pamiętniki znalezione w Katyniu*, oprac. J.A. Stepek, Paryż-Warszawa 1990; *Katyń. Dokumenty ludobójstwa. Dokumenty i materiały archiwalne przekazane Polsce 14 października 1992 roku*, Warszawa 1992; *Katyń. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego*, oprac. J. Kiński i in., Warszawa 2000; *Katyń w świetle badań terenowych 1994-1995*. Praca zbiorowa pod red. M. Głoska, Toruń 2003; *Charków. Księga Cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego*, oprac. J. Ciesielski i in., Warszawa 2003; J. Mackiewicz, *The Katyn Wood Murders*, London 1951; idem, *Katyń. Zbrodnia bez sądu i kary*, Wyd. ANTYK 1997; Z. Peszkowski, *Wspomnienia jeńca z Kozielska*, Warszawa 1989; J. Łojek, *Dzieje sprawy Katynia*, Białystok 1989; J.K. Zawodny, *Katyń*, Lublin-Paryż 1989; A.L. Szcześniak, *Katyń: to historyczne, fakty, dokumenty*, Warszawa 1989; idem, *Zbrodnia katyńska*, Radom 2006; S. Swianiewicz, *W cieniu Katynia*, Warszawa 1990;

Z kolei niezależnie od decyzji zgładzenia jeńców wojennych Ławrientij Beria 22 marca 1940 r. wydał rozkaz nr 000350 „o rozładowaniu więzień NKWD USRS i BSRs”. Więźniowie, których było nie mniej niż 7305 już wkrótce zostali zamordowani, jednak miejsce ich pogrzebienia nadal pozostaje nieznane.

Zorganizowana eksterminacja jeńców polskich zaczęła się 3 kwietnia 1940 r. i trwała sześć tygodni. Pod osłoną nocy w piwnicach siedziby Zarządu NKWD w Kalininie (Twerze) strzałem w tył głowy zamordowano 6311 jeńców z obozu specjalnego w Ostaszkowie przeznaczonego dla policjantów, żandarmerów i funkcjonariuszy służb państwowych. W Charkowie w miejscowym więzieniu wewnętrznym w ten sam sposób zamordowano 3820 jeńców z obozu specjalnego w Starobielsku, natomiast w Katyniu i Smoleńsku – 4421 jeńców z obozu specjalnego w Kozielsku, gdzie przetrzymywano oficerów³². Unicestwiono znaczącą część przedwojennej polskiej elity intelektualnej, ponieważ oprócz zawodowych oficerów WP wymordowano również oficerów rezerwy, którzy w cywilu byli inżynierami, lekarzami, adwokatami, nauczycielami itp.³³ Spowodowało to niepowetowaną stratę dla Polski zarówno w czasie wojny, jak i po jej zakończeniu.

K. Skarżyński, *Katyni*, Paryż 1990; S.M. Jankowski, E. Miszczak, *Powrót do Katynia*, Rzeszów 1990; J. Tucholski, *Mord w Katyniu. Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk. Lista ofiar*, Warszawa 1991; V. Abarinow, *Katynskij labirint*, Moskwa 1991; idem, *The murderers of Katyn*, New York 1993; J. Trznadel, *Powrót rozstrzelanej Armii. Katyni – fakty, rewizje, poglądy*; Wyd. ANTYK 1994; P. Żaroń, *Obozy jeńców wojennych w ZSRR w latach 1939–1943*, Warszawa-Londyn 1994; idem, *Agresja Związku Radzieckiego na Polskę 17 września 1939 r. Los jeńców polskich*, Toruń 1999; *Rozstrzelani w Katyniu*, Ośrodek KARTA, Warszawa 1995; *II półwiecze zbrodni: Katyni, Twer, Charków*, pod red. M. Tarczyńskiego, Warszawa 1995; J. Jeźborowska, A. Jabłokow, J. Zoria, *Katyni. Zbrodnia chroniona tajemnicą państwową*, Warszawa 1998; N. Lebedeva, *Katyni. Zbrodnia przeciwko ludzkości*, Warszawa 1998; S. Mikke, „Śpij, mężny” w *Katyniu, Charkowie i Miednoje*, Warszawa 1998; T. Mikulski, *Biogramy jeńców: Kozielsk, Starobielsk, Ostaszków*, Wrocław 1999; H. de Montfort, *Masakra w Katyniu*, Warszawa 1999; G. Kaiser, *Katyn: das Staatsverbrechen, das Staatsgeheimnis*, Berlin 2002; A. Siomkajło, *Katyni w pomnikach świata*, Warszawa 2002; A. Kola, *Archeologiczna zbrodnia*, Toruń 2005; W. Wołk-Jezińska, *Kulisy zbrodni katyńskiej*, Wrocław 2005; *Materiały międzynarodowej konferencji pt. Prawda, pamięć, tożsamość Katynia i golgoty Wschodu*, Warszawa, 28 IX 2006 r., w: „Golgota Wschodu. Katyni-Sybir-Kresy”, t. 5/2006; P. Allen, *Katyni. Stalinowska masakra i tryumf prawdy*, Warszawa 2006; W. Abarinow, *Oprawcy z Katynia*, Kraków 2007; W.R. Wawrzonek, *Zbrodnia katyńska i jej „białe plamy”*, Łódź 2008; T. Wolsza, „Katyni to już na zawsze katy i katowani”. *W polskim Londynie o sowieckiej zbrodni w Katyniu (1940–1956)*, Warszawa 2008; W. Materski, *Katyni...nasz ból powszedni*, Warszawa 2008; F. Kadell, *Kłamstwo katyńskie. Historia pewnej manipulacji. Fakty, dokumenty, świadkowie*, Wrocław 2008; *Katyni. Zbrodnia nieukarana*, red. nauk. K. Komorowski, Warszawa 2009; J. Wilamowski, *Kłamstwo stulecia. W cieniu Katynia*, Wyd. Cinderella 2009; *Rosja a Katyni*, red. A. Dzieńkiewicz, Warszawa 2010; A.K. Kunert, *Katyni. Ocalona pamięć*, Warszawa 2010; *Zbrodnia katyńska. W kręgu prawdy i kłamstwa*, red. S. Kalbarczyk, Warszawa 2010; J.R. Krzyżanowski, *Katyni w literaturze. Międzynarodowa antologia poezji, dramatu i prozy*, Lublin 2010; „Zeszyty Katyńskie”, 1990–2010, nr 1–25.

³² S. Ciesielski, W. Materski, A. Paczkowski, *Represje sowieckie wobec Polaków i obywateli polskich*, Warszawa 2002, s. 33; W. Materski, *Jeńcy wojenni i internowani w latach 1939–1941*, w: *Polska 1939–1945. Straty osobowe i ofiary represji pod dwiema okupacjami*, pod red. W. Materskiego i T. Szaroty, Warszawa 2009, s. 220–221.

³³ Szerzej: *Zagłada polskich elit. Akcja AB-Katyni*, Warszawa 2009.

Władze sowieckie od początku starały się ukryć kulisy popełnionej zbrodni. Kiedy w kwietniu 1943 r. Niemcy ogłosili komunikat informujący o odkryciu masowych grobów w Katyniu strona sowiecka właśnie ich obarczyła odpowiedzialnością za ten mord. Wobec istniejącej kontrowersji rząd gen. Władysława Sikorskiego zwrócił się do Międzynarodowego Czerwonego Krzyża z prośbą o przeprowadzenie niezależnego śledztwa. Podobny wniosek złożyła także strona niemiecka. Dla Stalina był to doskonały pretekst do zawieszenia, a w praktyce do zerwania stosunków dyplomatycznych z Polską. Polaków oskarżono o rzekome współdziałanie z Niemcami. Podczas procesu norymberskiego sowieccy prokuratorzy – bez powodzenia – usiłowali obciążyć nazistowskich zbrodniarzy odpowiedzialnością za Katyń, kwalifikując ją wówczas jako zbrodnię ludobójstwa. Tak rodziło się sowieckie „kłamstwo katyńskie”, które jednocześnie stało się kłamstwem założycielskim PRL. Przez następne pół wieku władze komunistyczne świadomie fałszowały i zatajały prawdę o Katyniu!

Dopiero w 1992 r. władze Rosji ujawniły uchwałę Biura Politycznego KC WKP(b) z III 1940 r., choć jednocześnie warto dodać, iż dotychczas zarówno żaden z organizatorów, jak i bezpośrednich wykonawców nie został ukarany za mord na Polakach! Do dnia dzisiejszego istnieje wiele kontrowersji wokół mordu katyńskiego. Chodzi m.in. o wyjaśnienie wszystkich okoliczności zbrodni, ujawnienie dokumentów śledztwa katyńskiego umorzonego w 2004 r. przez Naczelną Prokuraturę Wojskową Federacji Rosyjskiej, wskazanie miejsca kaźni wszystkich pomordowanych oraz pełną rehabilitację ofiar „ludobójczego reżimu sowieckiego”³⁴.

Irena Makarczyk

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA:
„DZIEJE WYZNANIOWE OBU CZĘŚCI PRUS W EPOCE
NOWOŻYTNEJ. REGION EUROPY WSCHODNIEJ JAKO
OBSZAR KOMUNIKACJI MIĘDZYWYZNANIOWEJ”.
ELBLĄG 20–23 WRZEŚNIA 2009 ROKU**

Dzieje wyznaniowe obu części Prus w epoce nowożytnej. Region Europy Wschodniej jako obszar komunikacji międzywyznaniowej. [Religionsgeschichte des Preussenlandes in der Frühen Neuzeit. Eine ostmitteleuropäische Re-

³⁴ „Monitor Polski” 2010, nr 21, poz. 198. Uchwała Sejmu RP z 9 IV 2010 r. upamiętniająca 70. rocznicę Zbrodni Katyńskiej.